

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри загальної та клінічної психології Волинського
національного університету імені Лесі Українки
Засєкіної Лариси Володимирівни
на дисертаційне дослідження
Бозояна Миколи Амбарцумовича
«Психологічні особливості розвитку соціальної
зрілості майбутніх правоохоронців»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 053 «Психологія»**

Проблема соціальної зрілості як конструкту, що часто супроводжує психологічне благополуччя та психологічну резилієнтність особистості, та є надзвичайно важливою у турбулентні періоди життя суспільства, дедалі більше привертає увагу вчених и практиків у галузі загальної та соціальної психології. Цікавими є відносно нові моделі соціальної зрілості, які представлені у вітчизняній психології, зокрема у дослідженнях Х. Хворост (2012). Моделі соціальної зрілості у працях цієї вченої містить три компоненти: особистісну, міжособистісну та суспільну ефективність. Відповідно у контексті правоохоронної діяльності можемо вважати, що соціальна зрілість є парасольковим концептом для цих трьох важливих складових: особистісної, міжособистісної та суспільної ефективності правоохоронців, які відіграють важливу суспільну роль цих фахівців в сучасних умовах України.

Цікавим є те, що в результаті ґрунтовного теоретичного аналізу М. А. Бозоян визначає інші компоненти у структурі соціальної зрілості майбутніх правоохоронців. Зокрема здобувач виокремлює особистісно-комунікативну та професійно-поведінкову складові, які, якщо заглибитися в зміст визначної здобувачем структури, охоплюють різні види ефективності зазначені вище.

До основних здобутків здобувача належить авторське визначення соціальної зрілості у контексті професійної діяльності правоохоронців, а також запропоновано класифікацію соціальної зрілості, зокрема особистісну, професійну, громадянську) та критерії соціальної зрілості (когнітивний, діяльнісний, особистісний) соціальної зрілості майбутніх правоохоронців; визначено структурні складові. Важливим вважаємо визначення особливостей

функціонування соціальної зрілості у майбутніх фахівців-правоохоронців. Тому здобувач по-суті використав метод моделювання, оскільки спробував розгорнути розуміння соціальної зрілості у площині структурно-функціональних характеристик цього конструкту. Важливим прикладним виходом дослідження вважаємо визначення показників (змістовний, оцінний, функціональний) рівнів розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців (оптимального, допустимого, критичного) та розроблення програми професійної підготовки з урахуванням результатів дослідження. Таким чином, дослідження М.А. Бозояна має важливі теоретичні й прикладні імплікації й може бути продовжено у подальших наукових проєктах. Незважаючи на актуальність дослідження, його наукову, теоретичну та практичну значущість, вважаємо, що деякі аспекти дисертаційного дослідження є дискусійними. Розглянемо їх докладніше.

1. Здобувач подає авторське визначення соціальної зрілості майбутніх правоохоронців, зокрема як інтегративну якість особистості, що визначає її соціальну сформованість, яка проявляється у здатності ставити соціально значущі життєві та професійні цілі, ефективно вибудовувати відповідно до них траєкторії життєвого та професійного шляху, конструктивно вирішувати проблеми соціальної взаємодії, реалізувати особистісно-професійні устремління, активно брати участь у соціально-політичному житті країни. Вважаємо, що це визначення не повною мірою узгоджується з визначеними структурно-функціональними характеристиками цього конструкту. Зокрема не знаходимо у визначенні чіткого відображення когнітивних, особистісних та діяльнісних структурних компонентів, а також чіткого відображення особливостей функціонування, що змогло б оптимізувати програму емпіричного й експериментального дослідження.

2. У другому розділі при викладі організації дослідження здобувач викладає низку використаних методик, зокрема такі методики, як опитувальник «Самоставлення особистості» (В. Столін, С. Пантілеєв), тест самоактуалізації (САТ) (Е. Шостром, адаптація Ю. Альшиної, Л. Гозмана, М. Загіки, М. Кроза), тест комунікативних та організаторських схильностей (В. Синявський, Б. Федоришин), тест «Діагностика комунікативної соціальної компетентності» (М.

Фетіскін, В. Козлов, Г. Мануйлов), тест «Комунікативних умінь» (Л. Міхельсон, адаптація Ю. Гільбуха). Водночас, на жаль, не знаходимо опису психометричних властивостей цих методик, опису їх надійності та валідності. Очевидно, здобувач послуговувався фактом їх широкого використання, але бажано було б підкріпити це математичними даними. Також хотілося б більш широкого відображення описових характеристик вибірки досліджуваних.

3. На стор. 85 здобувач описує інтерпретацію рівнів соціальної зрілості респондентів з урахуванням показників, що характеризують особливості соціального становлення особистості в юнацькому віці. Для забезпечення об'єктивності результатів одним із задіяних методів був метод експертної оцінки. Здобувач зазначає, що у проведеному дослідженні в якості експертів були задіяні викладачі - куратори академічних груп респондентів, які взяли участь в емпіричному дослідженні. Водночас не подано описові характеристики експертів, програми та результати їхньої оцінки, чи були у них розходження в оцінюванні, та як вони віршувалися. Надання таких результаті дало б змогу краще зрозуміти процедуру експертного оцінювання.

4. У моделі розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців (с. 151) знов хотілося б більше побачити відповідності з поданим авторським визначенням соціальної зрілості та структурно-функціональними характеристиками цього конструкту. Зокрема варто було б чітко відобразити складові моделі, спрямовані на розвиток когнітивних, особистісних та діяльнісних якостей, а також забезпечення особливостей функціонування соціальної зрілості в особистісній, професійній та громадянській площинах.

Зазначені зауваження жодним чином не знижують теоретичної та практичної значущості роботи і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Актуальність дослідження, представлений методологічний апарат дослідження, логічний виклад отриманих результатів, рівень апробації дають змогу дійти висновків, про те, що дисертаційна праця Бозояна Миколи Амбарцумовича, є суттєвим внеском у психологічну науку, надзвичайно цікавим, методологічно грамотним науковим дослідженням, що свідчить про

глибоке розуміння автором обраної проблеми і високий рівень теоретичної та практичної підготовки дисертанта.

Впровадження результатів дослідження та кількість публікацій з отриманими результатами дослідження, які повною мірою відображають основні положення дисертації, дають підстави для висновку про те, що дисертаційна праця Бозояна Миколи Амбарцумовича на тему «Психологічні особливості розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців» відповідає вимогам «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року №44, які висуваються до дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія».

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та клінічної
психології Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Лариса ЗАСЄКІНА